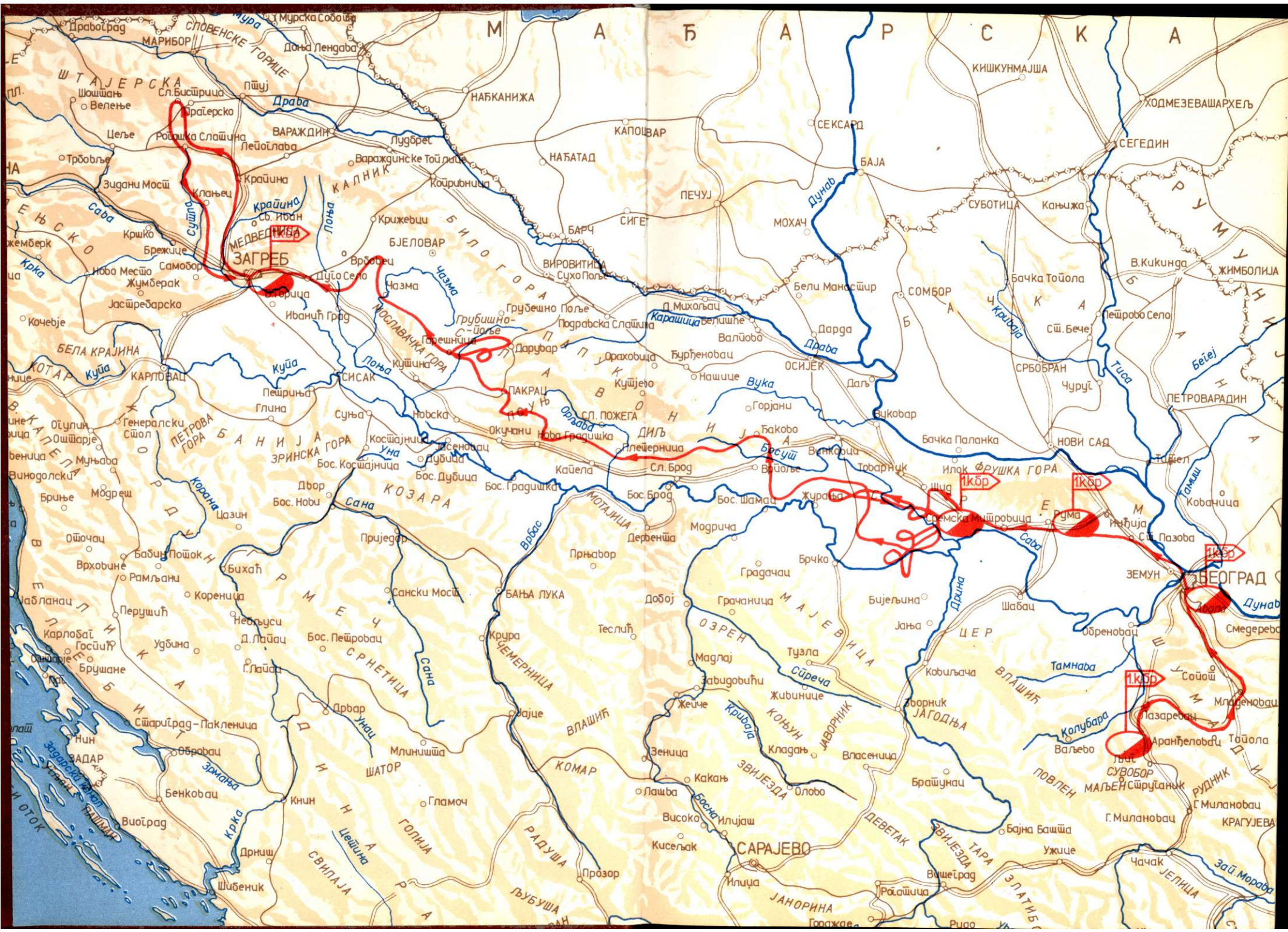

1. КОЊИЧКА БРИГАДА

Милорад Гончин

Издавач

ВОЈНОИЗДАВАЧКИ И НОВИНСКИ ЦЕНТАР БЕОГРАД
НИРО »ДЕЧЈЕ НОВИНЕ« ГОРЊИ МИЛАНОВАЦ

За издавача

Мр Стеван Станојевић, пуковник, начелник Центра
Никола Гајић за НИРО »Дечје новине«
Др Никола Поповић, пуковник, заменик начелника Центра

Библиотека

РАТНА ПРОШАОСТ НАРОДА И НАРОДНОСТИ ЈУГОСЛАВИЈЕ
КЊИГА ТРИСТА СЕДАМДЕСЕТА

Монографија

Јединица НОВ и ПО Југославије
КЊИГА СТО ПЕДЕСЕТ ОСМА

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

Светозар Оро, генерал-потпуковник, председник; др Слободан
Бранковић, потпуковник; Ахмет Бонлагић, пуковник; др Владо
Ивановски; Александар Јанић, генерал-пуковник; др Петар
Качавенда; Рахмија Каденић, генерал-пуковник; Здравко Клањшчек,
пуковник; Методије Котевски, генерал-потпуковник; Иван Матовић,
пуковник; Вељко Миладиновић, генерал-потпуковник; Антун
Милетић, пуковник; Предраг Павловић, пуковник; Радомир
Петковић, пуковник; мр Стеван Станојевић, пуковник; Жика
Стојшић, генерал-потпуковник; Али Шукрија; Фабијан Трго,
генерал-потпуковник; Петар Вишњић, пуковник; мр Август Вртар,
генерал-пуковник; др Славко Вукчевић, потпуковник; Радомир
Бондовић, пуковник

РЕДАКЦИОНИ ОДБОР СЕКЦИЈЕ БОРАЦА ПРВЕ КОЊИЧКЕ
БРИГАДЕ

Главни и одогорни уредник
Радомир Бондовић, пуковник

Уредник
Иван Пантелић, потпуковник

Рецензенти

Вељко Миладиновић, генерал-потпуковник
Пера Танкосић, пуковник

Милорад Гончин

ПРВА
КОЊИЧКА
БРИГАДА

Београд, 1990.

УДК 355.486(497.1) 1. коњичка бригада

ГОНЧИН, Милорад

Прва коњичка бригада / Милорад Гончин. - Београд : Војноиздавачки и новински центар, 1990 (Београд : Војна штампарија). - 332 стр. : илустр. ; 21 см. - (Библиотека Ратна прошлост народа и народности Југославије ; књ. 370. Монографија Јединица НОВ и ПО Југославије ; књ. 158) (Едиција „Србија у рату и револуцији 1941-1945“)

Нир. - Тираж 2.000 примерака.

Цена

а) Бригаде у НОР-у - Прва коњичка бригада

Прва коњичка бригада је формирана 15. децембра 1944. године у Славковици код Љига. У монографији су описане њене борбе у Шумадији, у бици за Београд, на сремском фронту и у завршним операцијама за коначно ослобођење наше земље.

Монографија је илустрована ратним фотографијама, скицама неких борбених дејстава и факсимилима ратних докумената. У прилогу су дати спискови палих бораца и руководилаца Бригаде, затим спискови свих њених бораца и руководилаца.

I Лео

ОД СЛАВКОВИЦЕ ДО БЕОГРАДА

ФОРМИРАЊЕ БРИГАДЕ

Питомо шумадијско село Славковица, недалеко од Љига, одједиом је оживело септембарских дана 1944. године. Мештани су срдечно дочекивали изненадне госте, борце на коњима, нудили им смештај и храну. Селом је проколао шапат да ће се догодити нешто значајно, да ће то остати неизбрисиво у памћењу. На први поглед, будући да су пристизали коњаници, могло се претпоставити да ће се формирати нека коњичка јединица, али мештанима још није било докучиво каква и колика. Само неколико тек пристиглих официра, међу којима Срећко Стојадиновић, Карло Шуман, Буро Шајиновић, Бошко Каралић, Алекса Вуковић, Стево Борота, Гојко Родић, Лазо Билић, Милорад Дракулић и још неки, уистину су знали зашто се окупују и шта се припрема.

Све је почело десетак и више дана раније, када је у Штабу Првог пролетерског корпуса, на чијем су челу били командант Пеко Дапчевић и политички комесар Мијалко Тодоровић, одлучено да се формира Прва коњичка јединица, изузетно покретљива, способна за гоњење непријатеља, за извиђачко-обавештајне делатности, разноврсна патролирања, заседе, приређивање изненађења, чак и за фронталне борбе и садејства са пешадијским бригадама. А такву јединицу, кад се приступило послу, није било лако и једноставно формирати. У почетку је недостајало много шта, почевши од бораца вичних јахању у борбеном строју, јахаћих коња, прикладног оружја и опреме. Недостајао је и добро увежбани руководећи кадар, заправо више официра који су раније службовали у коњичким јединицама бивше југословенске војске, па се определили за народноослободилачку борбу. Неки су доспели у Први пролетерски корпус. Почела је потрага за официрима и бор-

цима коњаницима. Штаб корпуса упутио је распис у штабове дивизија и бригада да се одаберу најбољи борци и руководиоци за коњичку јединицу, да им се дају најбољи јахаћи коњи, неопходна опрема и да се упуте у Славковицу. Наречење је одмах извршавано, али се поједини штабови нису у свему придржавали примљеног упутства, у првом реду нису издвојили најбоље јахаће коње и опрему. Отуда се догодило да су неки борци пристигли на оболелим коњима, са самарима уместо јахаћих седала. У то време сваки пропуст, наизглед и ситан, отежавао је доста сложени, одговорни и убрзани посао око формирања Прве коњичке бригаде. Стрпљење није смело издати чланове првог непотпуног Штаба бригаде: Карла Шумана политичког комесара, Срећка Стојадиновића заменика команданта, Буру Шајиновића заменика политичког комесара, Алексу Вуковића интенданта и Драгана Булата обавештајног официра. У почетку је недостајао командант бригаде и његов заменик практично је вршио обе дужности. Вероватно се у Штабу корпуса рачунало да се мора пронаћи способан и прекаљен коњички официр да преузме у много чему специфичну и одговорну дужност команданта. Рачунало се и на Драгослава Петровића Горског, раније коњичког официра, сада истакнутог и популарног партизанског команданта, али се он није налазио у јединицама Првог пролетерског корпуса него на другој одговорној дужности.

Борци су пристизали у групама и појединачно. Упознавали су се и распитивали одакле је ко дошао. Коњаници су већином били из бригада Прве пролетерске, Шесте личке пролетерске, Пете крајишке ударне и Двадесет прве српске ударне дивизије. Одмах се могло приметити да ће у саставу Прве коњичке бригаде бити борци и руководиоци из скоро свих крајева наше земље, из редова скоро свих народа и народности. Били су то прекаљени ратници, доста њих у борбеним окршајима непрекидно од устаничких дана 1941. године, спремни да своја богата искуства пренесе на млађе другове, тек пристигле из шумадијских села и без ватреног крштења. И делегат вода Чеда Радовановић Козак, био је прекаљен у борбама и сврставао се у ред искусних. Дошао је из Четврте српске ударне бригаде и уз пут је имао мањих непријатности. Из јединице је испраћен, са сапутником Милуном Младеновићем, најбољим јахаћим коњем Јабланом и аутоматским оружјем како се захтевало. У Горњи Милановац је стигао без проблема, јавио се Команди града и тражио упутство како да про-

дужи за Славковицу. Добио је потребна објашњења и са практиоцем се припремао да продужи према циљу. Тада је наишао командант дивизије, Милоје Милојевић, коме је за око запео наочити и поносити коњ Јаблан и одмах је призвао његовог власника да упита откуда му такав гривосребрасти лепотан. Радовановић је стао мирно, објаснио да је коња добио кад је кренуо у састав коњичке јединице, да је све урађено по пропису. Милојевић је узвратио да све то зна, али коњ му се свидео и понудио је замену. Радовановић је схватио да се не би вредело противити и за поноситог Јаблана добио је слабијег јахаћег коња, на коме је и дојахао у Славковицу.

На зборишту у осунчаном селу, у близини Љига, појавили су се крајишки пролетери са изузетно добрим јахаћим коњима и одговарајућим прибором. На кожи коња, ближе сапима, примећивали су се ветеринарски жигови који су потврђивали да су животиње расне и намењене за војску. Радозналост је подстакла Борћа Судара да Гојка Шевића припита откуда Крајишницима тако добри коњи кад је познато да се у Босанској крајини узгајају претежно брдски коњићи, истина издржљиви за ношење самара, а никако јахаћих седала. Гојко се осмехнуо, схватио шта саговорник не разуме и објаснио да су коњи заплењени кад се издајнику Дражи Михаиловићу ушло у траг и кад је сколишен на Планиници једва извукао живу главу.

Из Шесте личке пролетерске дивизије Перо Танкосић је довео овећу групу коњаника и 18 јахаћих коња. Међу кршним момцима били су, поред осталих, Душан Калинић, Владо Павковић, Милан Угрица, Данило Торбица, Ивица Бошић, Ивица Топић, Буро Шајиновић, Милорад Дракулић, Петар Павлица, Буро Мандарић, Душан Букић, Борће Судар, Раде Баста, Стево Медић, Буро Медић, Марко Шијан и Саво Вурдеља.

Међуridoшљима из свих јединица било је доста чланова КПЈ и Скоја. Са њима су пристигле карактеристике како су се владала у јединицама из којих су дошли. Оне су одмах проучаване и добро су послужиле за распоређивање чланова КПЈ и Скоја на нове дужности. Већина их је и раније била на командним и политичким дужностима, у томе су се истакли и потврдили и није било разлога да опет не преузму сличне обавезе.

Припреме за формирање Бригаде вршене су ужурбано и темељно. Срећко Стојадиновић и Карло Шуман даноноћно су

радили, са најближим сарадницима, да се спремно дочека 15. септембар, дан предвиђен за формирање и смотру Бригаде.

И поред пристизања знатног броја коњаника, приликом распоређивања се увидело да је то недовољно за бригаду пуног формацијског састава. Стога се прибегло ономе што је тренутно било могуће: да се формирају два дивизиона и четири ескадрона, да се касније врше попуне људством, јахаћим коњима и достигне задовољавајуће бројно стање. Одабрани су десетари, командири водова, делегати водова, командири и политички комесари ескадрона, команданти и политички комесари дивизиона. Њима је речено за какве су дужности предвиђени и затражено да кажу своје. Понуђено нико није одбио, а није било приговора да је неко незадовољан оним што га очекује. Све је то потврђивало да је морал коњаника висок и да су они спремни да борбене и остале задатке извршавају истим жаром и полетом како су то раније чинили у пролетерским и ударним бригадама.

Добре припреме су омогућиле да, 15. септембра 1944. године, у преподневним часовима, започне смотра и завршни чин формирања Прве коњичке бригаде, у много чему специфичне јединице Народноослободилачке војске Југославије. Заменик команданта Стојадиновић и политички комесар Шуман примили су рапорте и чврстим кораком прошли испред дивизиона. Потом су прочитане наредбе о постављењу војних и политичких руководилаца. Командант Првог дивизиона постао је Стево Борота, политички комесар Гојко Родић, заменик политичког комесара Веселин Вукчевић, интендант Владо Павковић, обавештајни официр Гојко Шевић и референт санитета Милош Јакшић. Командири ескадрона били су Рако Николић и Аазо Билић, а политички комесари Перо Танкосић и Милан Шијан. За команданта Другог дивизиона постављен је Бошко Млинарић, за политичког комесара Душан Каленић, за заменика команданта Јово Рељић, за заменика политичког комесара Милутин Радојчић, за интенданта Богдан Манојло, за обавештајног официра Војин Вукобрат, за референта санитета Шпиро Ивић. Командир Првог ескадрона био је Коста Петронијевић, политички комесар Михајло Радуловић, заменик командира Марко Лазаревић и заменик политичког комесара Драго Новковић. На челу Другог ескадрона били су командир Перо Кујунџић, политички комесар Буро Мандарић и заменик политичког комесара Здравко Трифковић.

Свечаности су присуствовали бројни мештани Славковице и оближњих села и заинтересовано посматрали шта се дешава. У неким се разбуктала жеља да добровољно ступе у Прву коњичку и то нису скривали. Добровољцима је саветовано да дођу са јахаћим коњима и да ће тада бити примљени. Нешто касније појавио се старији човек из околине Горњег Милановца, са двадесетогодишњим сином и јахаћим коњем. Без устезања је пришао Срећку Стојадиновићу, изговорио да се зове Милисав, да је ратовао на Солунском фронту, да изнад свега цени слободу, да је довео сина добро припремљеног да служи у коњичкој јединици. Заменик команданта, пријатно изненађен, захвалио се честитом старини и његовог сина распоредио у Први дивизион. Таквих примера било је и касније, у шумадијским селима, куда је Бригада пролазила на путу до првог ватреног крштења.

Однекуд су стигли свирачи са фрулицама, хармоником и трубама. Смирено су у прикрајку затрављене заравни, очекивали да се смотра заврши и да започну своју. Кад су чули команду »вољно«, пригрлили су свирачке инструменте и огласили се најпре песмом »Са Овчара и Каблара«. Био је то увод у веселе окупљеног света и коњаника. Онда су уследила народна кола и раздрагана игра неуморних. Девојке су се надметале са момцима под оружјем и нису скривале своје симпатије.

У смирај дана мештани су се разишли својим кућама. И борци су пошли на починак у сеоске куће да се окрепе и наредни дан започну интензивном обуком. Претходно су нахранили коње. Једино чланови Штаба бригаде нису легли до дубоко у ноћ, док нису прецизно разрадили и утаначили план борбене обуке јединица.

Ујутру је издата заповест за дневно занимање јединица. Пронађени су погодни терени за извођење обуке, ескадрони и водови изашли су на вежбалишта. Будући да се радило о младим људима који су мало знали о коњици, или нису били регрутовани за војску, највише пажње је посвећено обуци у јахању коња и њиховој употреби у борби. Указивано је, такође, на извесне предности коњаника у борби против пешадијских јединица, ако су добро обучени и довољно вешти да противника изненаде и предахитре. Целодневна обука је била напорна и остављала је видне трагове умора на лицима коњаника. Обучавање је вршено под паролом да више зноја значи мање крви и губитака. У таквом раду је прошло пет дугих и напорних дана. Тек када су увидели да су много постигли за ре-

лативно кратко време, лица многих коњаника су се озарила од задовољства. Највреднијима нису изостале похвале и подстицај да тако наставе.

У тим данима највише главобоље имао је Алекса Вуковић, интендант бригаде, јер није било ни основних средстава за снабдевање јединица. Из корпусне интендантуре није ништа могао добити и једино му је преостало да се сналази како зна и уме. Већ првог дана је приметио да не може организовати исхрану јединица како су војничка правила налагала, да недостају казани и остали прибор за припремање хране. Алекса се досетио да неке мештане замоли да му позајме, уз уредну признаницу, казане за кување ракије које би ескадрони користили за справљање топлих оброка. Мештани су најпре били изненађени интендантовим захтевом, али су брзо разумели његову невољу и пристали су да помогну. Казани су добро орибани и уступљени куварима. Недостајала је пробрана храна и одговарајућа опрема за коње. Свакодневно се трагало за мајсторима поткивачима, седларима, кројачима, за материјалом за израду подесне коњске опреме да би се преухитрили многе неугодности. Оболели и озлеђени коњи, неспособни за јахање и маршеве, издвајани су из ескадрона и упућивани у бригадну комору да се лече и опораве. Неки су и после опоравка, с озбиром на њихову конституцију и квалитет, трајно задржани у комори да вуку запрежна кола.

У данима обуке није било озбиљнијих озледа коњаника и нарушавања њиховог здравља. Референт бригадног санитета, Мирко Зорић, бринуо је да се хигијена одржава на завидном нивоу и да се спречи појава заразних болештина. Превентивно је чувано здравље јахаћих и запрежних коња, спречавана појава ждребећака и сакагије. Ветеринар је добро знао да је сакагија заразна, погубна и за људе и коње. Отуда је будно мотрио и подучавао коњанике да правовремено обавештавају о здравственом стању коња.

ПРВИ БОРБЕНИ ЗАДАЦИ

У време кад је Прва коњичка бригада формирана и интензивно обучавана за борбена дејства, стање на правцима наступања Прве армијске групе, у чијем су саставу били Први пролетерски и Дванаести ударни корпус и Оперативна група дивизија, изгледало је овако: јединице Дванаестог ударног кор-

пуса водиле су жестоке борбе у северозападној Србији, тукле непријатеља код Крупња, Лознице, Бање Ковиљаче, Лзубовије, Лешнице и тежиле преко Мачве и Посавине према Обреновцу и Београду. Оне су, истовремено, угрозиле једну групацију четничких јединица да не крене према Ваљево да омета нападе и наступање јединица Првог пролетерског корпуса, који је овладао простором Суворора, Маљена, Љига, Словца, Струганика, Ваљева и долином Колубаре. Одбијени су и противудари непријатеља из правца Београда и Ужица. Озбиљнији продор немачке борбене групе пуковника Југенфелда уследио је из Уба, 16. септембра, дан после формирања Прве коњичке бригаде, али то није омело њено борбено оспособљавање. Код Маркове Цркве Немци су прошли кроз положаје Тринаесте пролетерске, а код Диваца и кроз борбени распоред Треће личке пролетерске бригаде и увече стигли у Ваљево да деблокирају своје делове одбране града на Колубари. У новонасталој ситуацији Штаб првог пролетерског корпуса одлучио је да се његове јединице извуку из уличних борби у шири рејон града, углавном на десну обалу Колубаре и низводно према Лајковцу. Мање јединице су усмерене да држе Ваљево у блокади и спречавају испаде непријатеља. Штаб Прве коњичке бригаде правовремено је обавештаван шта се догађа и није имао разлога да нешто битније мења у борбеној обуци и свакодневним занимањима јединица.

Тежиште дејства јединица Првог пролетерског корпуса усмерено је, после проучавања свеукупне борбене ситуације, према Лајковцу и Лазаревцу. Истовремено је остваривано садејство са јединицама Оперативне групе дивизија које су наступале из долине Западне Мораве, ослободиле Горњи Милановац, продужиле на Рудник, затим према Аранђеловцу и Крагујевцу и угрозиле значајну комуникацију између Тополе и Младеновца. Већ 18. септембра Прва пролетерска дивизија је заузела положаје јужно од Лајковца, а Шеста личка пролетерска дивизија задржала се у рејону Ваљева. Истог дана немачки генерал Густав Фелбер, који је нешто раније авионом долетео у Ваљево, донео је одлуку да се напусти блокирани и тешко одбрањиви град и немачке јединице повукао према Убу и Београду. Немци су се повлачили у прилично неповољним условима, непрестано изложени бочној ватри пролетерских јединица и њихових заседа дуж друма према Убу. Увече, 18. септембра, после петодневних жестоких борби, Ваљево је ослобођено и стотине младих добровољаца тражиле су да по-

стану борци Народноослободилачке војске. Исте ноћи Тринаеста пролетерска бригада је ослободила Лајковац, а сутрадан и Лазаревац. Ватрени обруч пролетера постепено се приближавао Београду и претио да ће задавити немачку одбрану на прилазима граду. Из источне Србије наступале су јединице Црвене армије. Командант Прве армијске групе, Пеко Дапчевић, предузимао је мере да се оствари што потпуније садејство са јединицама Црвене армије и да се заједнички продужи у напад на непријатеља у Београду и околини.

Штаб Прве коњичке, штабови дивизиона, команде ескадрона и водова предузимају мере интензивног рада и јачања борбене готовости јединица. У предасима се одржавају часови политичке обуке, партијски и скојевски састанци. У то време у партијским ћелијама било је, према сачуваној евиденцији, 32 члана КПЈ и 46 чланова Скоја у скојевским активима. Они су припремани и усмераванп да осталим борцима служе за пример, да предњаче у свему позитивном и подстичу такмичарско расположење. Посебна пажња у политичком раду посвећивана је младим, тек пристиглим борцима, с намером да се упознају са циљевима народноослободилачке борбе, да разумеју стање на бојиштима у нашој земљи и на савезничким фронтovima и увиде неминовност краха Хитлерове Немачке и њених савезника. Од првих дана негована је пракса да се борци и старешине политички припремају за извршавање борбених и осталих задатака. При томе се водило рачуна да сваки појединац схвати своје место и улогу и разуме значај извршења задатка за целу јединицу. После су вршене анализе да се сагледа шта је добро урађено а шта није и стекну одговарајуће поуке.

Прва коњичка бригада напустила је Славковицу 20. септембра 1944. године, стигла у Гукоше и ту се разместила. У селу је завладала живост, домаћини су припремили стаје за смештај коња. За њих је обезбеђена исхрана, углавном сено, а придодато је нешто овса, из цакова наређаних у запрежним колима бригадне коморе. Уредно снабдевање иотврђивало је да интендант бригаде и његови помоћници постижу и више него што се могло очекивати. То је, уосталом, потврђивао и стално присутни, донекле загонетни смешак на лицу Алексе Вуковића који није волео да детаљније објашњава како се сналази и коморијска кола пуни храном за коње и коњанике. Са призвуком захвалности помињао је сеоске одборнике и њихову предусретљивост у обезбеђивању снабдевања.

У Гукошима је извршеиa знатнија попуна дивизиона и ескадрона. Стигло је, наиме, око 50 коњаника и коња и одмах су распоређени у ескадроне и водове. Неколико часова обуке добро је дошло да тек пристигли борци нешто више сазнају о правилима јахања и употреби коња у борбеним ситуацијама. Заменик командант бригаде Стојадиновић и команданти дивизиона Борота и Млинарић долазили су на вежбалиште и непосредно утицали да се коњаници добро обучавају. У сећању неких бораца је остало да је Стојадиновић понекад умео опорачити и највиленијег коња да им покаже јахачке вештине, употребити хладног и ватреног оружја. Држање коњаника у седлу, дискретно руковање дизгинима много је значило и посматрачима који су стајали са стране. Правилан ход коња, усправно држање коњаника, остављали су снажне утиске.

У тек ослобођеном Љигу Прва коњичка бригада, са Срећком Стојадиновићем и Карлом Шуманом на челу, парадним поретком је прошла поред импровизоване трибине на којој су се налазили командант и политички комесар Прве армијске групе Пеко Дапчевић и Мијалко Тодоровић. Они су, пријатно изненађени, закључили да се располаже добром јединицом за специфине ратне задатке. Строј коњаника, аплаузима и повицима добродошлице, поздрављали су мештани Љига и околних села. Из руку девојака летели су струкови јесењег цвећа да заките најумешније коњанике, њихове команданте, политичке комесаре и командире.

Коњаници су нескривено прижељкивали да доживе ватрено крштење, да што пре крену за пролетерским и ударним бригадама које су се приближавале Београду. Приликом сваког покрета нису изостајала припиткивања куда се одлази. У нестрпљењу да се жељено сазна и обистини било је нагаћања и произвољних објашњења. На претпоставке су реаговали командири и политички комесари и додавали да није далеко дан када ће коњаници наступати, раме уз раме са пешадијским јединицама, да заједно ломе одбрану противника.

Штаб Првог пролетерског корпуса непосредно је одлучивао о покрету, размештају и употреби Прве коњичке бригаде и најпре јој је поверио специјални задатак - да се упути у рејон Ваљева да открива и савлађује остатке разбијених четничких јединица и групе одметника. У том смислу, на основу наређења Штаба Првог пролетерског корпуса, Штаб Прве коњичке издао је наређење, 29. септембра, штабовима оба дивизиона и бригадној интендантури да изврше припреме и су-

традан, у 9 часова, крену макадамским друмом за Мионицу, а после сеоским путем у село Пауне. Другом дивизиону је наређено да нешто раније, у 7 часова, у поменутом правцу пошаље официрску патролу и интенданта бригаде да врше извиђање, обезбеђују главнину, припреме станове за смештај бораца, коњушнице и штале за коње.

Покрет је уследио на време. Маршевало се без потешкоћа и у предвиђено време стигло на одредиште: Први дивизион у засеок Зуберице, Други у Боблије, Интендантура у Котлине и Штаб бригаде у Јеремића кућу у Гошту. Нешто дужи марш показао је извесне недостатке. У извештају Штаба бригаде, 1. октобра 1944. године, упућеном Штабу Првог пролетерског корпуса, отворено се указује на њих и ово да се изврши замена, са пешадијским јединицама, 50 коња који су преслаби, мали и нису за коњицу. За 10 коња је речено да су доведени са таквим убојима да их треба дуже лечити. Ни 40 седала, са прибором, није одговарало својој намени и коњима су могла нанети теже убоје. Недостајале су предње и задње бисаге на свим седлима. Тражене су знатне количине коже, макар и отпадака, да се начине каишеви за причвршћивање пушача за опасаче. Тражено је санитарско особље за организовање и јачање санитарске службе и 4 поткивача коња. Истовремено је указано да у Првој пролетерској и Шестој личкој пролетерској дивизији има извештан број поткивача који се отуда могу прекомандовати. На тај начин би се обезбедило да сваки ескадрон има свога поткивача. Штаб бригаде није прећутао да је незадовољан наоружањем јединица и тражио је да се сваки ескадрон наоружа са 3 пушкомитраљеза, сви руководиоци, почевши од десетара, машинским пушкама, а борци италијанским карабинима који су практични за коњанике. Нису заборављене ни сабље нити одговарајући прибор, најпре опасачи са виском. Очигледно се желело да коњаници буду долично и уједначено одевени, тражене су јахаће чакшире, рајтхозне, блузе, шињели, пелерине, чизме и мамузе. За уредан изглед бораца и руководилаца био је потребан берберин - да их шиша и брије. Указано је да се један коњаник - берберин - налази у Петом батаљону Треће крајишке пролетерске бригаде и да би добро било да се прекомандује у Прву коњичку. Тражен је искусан седлар и предочено је да се један одавно налази у Тринаестој пролетерској бригади. Ситније потрепштине задавале су главобоље и теже су решаване. Указано је, на пример, да мањка клинаца за поткивање коња, да су их по-

купиле новоформиране команде места и коморе бригада које су раније боравиле у рејону Ваљева. Ојачане коњичке патроле упућиване су у околне варошице да набављају клинце за поткивање, али ништа није урађено. На крају се прибегло једино могућем - клинци се искивају у локалној ковачници, ручно, споро и у мањим количинама.

Обука коњаника настављена је у Паунама, са истим интензитетом као и раније. Штаб бригаде непосредно је одржавао везу са Штабом Првог пролетерског корпуса и обавештавао је о приликама на новопоседнутој просторији. Услови за смештај бораца, јахаћих, теглећих и товарних коња нису били повољни и очекивало се неко боље решење. Оно је уследило 2. октобра, када је Првој коњичкој бригади наређено да се премести у Златариће, Босиће и Седларе. Претходницу је чинила ојачана патрола, са обавештајним официром Драганом Булатом, задужена да главнини Бригаде омогући слободно кретање, да се побрине за смештај дивизиона, Штаба бригаде и интендантуре.

Марш дивизиона и ескадрона уследио је после ручка. Команданти и командири непрестано су бринули да се маршевски поредак одржава у најбољем реду, да се коњима и борцима омогући повремено предах. Озлећеним коњима и њиховим водичима омогућено да формирају посебну колону и да се нешто спорије крећу на зачељу маршевског поретка Бригаде.

Први дивизион разместио се у Седларима, један ескадрон Другог дивизиона, са штабом, у засеоку Паланка, а један у Златарићу, у засеоку Котарац. Штаб бригаде сместио се најпре у Босићима, а нешто касније дошао је ближе територији Ваљева, код Пиваре, заједно са бригадном интендантуром. Штаб корпуса је обавештен зашто је то учињено, уз образложење да је смештај у Босићима био врло неудобан с обзиром на мали број штала и недостатак простора за интендантуру. У раније попаљеном селу Златарићима и његовим засеоцима, без обзира на предусретљивост и издашност мештана, сметала је оскудица у простору за коњанике и коње. Неповољни смештајни услови нису смели утицати на интензитет и квалитет стручне обуке. Занимања су извођења према унапред утањеном плану, под непосредним надзором командира ескадрона.

Од Штаба корпуса примљено је наређење да јединице Прве коњичке бригаде затворе све прилазе на комуникација-

ма према Ваљеву. V Штабу бригаде сачињени је илан извршења значајног задатка и распоред патролирања. Првом дивизиону је наређено да свакодневно упућује даљинске официрске патроле према Мравинцима и Тубравићима, које на томе сектору треба да прикупљају податке о разбијеним четничким групама, да их прогоне и уништавају. Сличне патроле, са истим задатком, Други дивизион је слао у правцу Драгијевца и Суводоње. Патроле је сачињавало 16 коњаника, са официром на челу, наоружаних, поред осталог, једним пушкомитраљезом. Штабови дивизиона били су дужни да добро упознају новопоседнуте положаје и правце кретања патрола и да поставе добра обезбеђења на прилазним комуникацијама према граду. Са неком патролом свакодневно се налазио и обавештајни официр бригаде. Претпостављало се, наиме, да се разбијене четничке групе скривају на Повљену и Маљену и требало их је спречити да се међусобно повезују и јачају. У томе је запажену улогу имао обавештајни официр и очекивало се да његова умешност дође до изражаја. Поред борбених задатака патроле су имале обавезу да врше мобилизацију коња у селима куда су крстарице, да оболела и озлеђена грла замењују здравим, уз сарадњу органа народне власти и патриотски расположених мештана.

Да је болест коња и неподесна опрема, у данима формирања Прве коњичке, заиста представљала озбиљан проблем, сведочи допис Штабу корпуса, 6. октобра. У њему се, поред осталог, каже: »Између бројних случајева неспособних коња и непрописних седала, које добијамо у нашу бригаду, извештавамо вас о следећем примеру: Данас је дошао за коњаника у нашу бригаду Мирко Рундић из Шесте пролетерске дивизије, Прва бригада Четврти батаљон, који је довео са собом потпуно неспособног коња, са 4 велике ране на леђима, чије би зацељење трајало најмање месец дана. Исто тако седло је од дрвета, без кожног прибора и без узде.

Према изјави друга Мирка Рундића у његовом батаљону се налазе три добра јахаћа коња и два добра седла.

Последња група коњаника који су дошли из те дивизије дошли су са доста слабим коњима. Молимо вас да нас известите да ли да вратимо те коње који нису за јахање и само су нам на терету«.

У потпланинским селима, у околини Ваљева, ојачане коњичке патроле најпре су дочекиване са подозрењем и стра-

" Војноисторијски институт, број регштра 5/1, кутија 261.

хопоштовањем. Извесна неповерљивост неких мештана отклоњена је када су увидели да су срели праве народне борце који их желе ослободити напасти и пљачке прикривених четничких група и групица. Помоћ појединих мештана није изостала ни у откривању неких одметника и њихових јатака. Неколико их је ухапшено и приведено органима нове народне власти.

Коњичке патроле ноћу су патролирале улицама Ваљева и грађанима обезбеђивале миран сан.

У недавно ослобођеном граду на Колубари заплењене су знатне количине оружја и ратне опреме. Плен је чуван у магацинама и јединицама издаван на основу прописаних требовања. Интендант бригаде, Вуковић проценио је да се међу заплењеним материјалом може наћи понешто што би користило коњаницима. Ревносно се дао у потрагу. Пронашао је праве војничке казане за справљање хране, изузео их из магацина на уредан реверс и послао у дивизионске и ескадронске кухиње. Кувари и економи били су више него срећни када су добили прави прибор за справљање хране, а посућене ракијске казане спаковали су и вратили власницима да не пропусте праву прилику да у качарама, омирисанима од проверелих шљива, испеку добру домаћу ракију.

ПРИБЛИЖАВАЊЕ БЕОГРАДУ

Штаб корпуса био је задовољан почетним успесима Прве коњичке бригаде. Сматрао је да је, за кратко време, солидно припремљена и оспособљена за увођење у борбу за ослобођење Београда. Уједно је предвиђено да се стално попуњава људством, јахаћим и теглећим коњима и осталим потребама за борбену готовост. Бригада је практично била у корпусној резерви, рачунало се да је спремна да предухитри противника у случају његовог изненадног продора на појединим правцима од Београда, да је незаменљива у предузимању гоњења и савлађивању дезорганизованог и на повлачење примораног непријатеља. Отуда наређење да Прва коњичка напусти Ваљево и маршује према Аранђеловцу и Младеновцу, да се нађе раме уз раме са пролетерским и ударним бригадама које су се незадрживо приближавале спољној одбрани Београда, упорно је ломиле, у садејству са јединицама Црвене армије, тежећи да се што пре упусте у уличне борбе у главном граду.

У времену покрета и успутних предаха Бригаде стање на фронту према Београду свакодневно се мењало. Јединице

Дванаестог ударног корпуса водиле су борбе око Шапца и Обреновца, настојале да освоје добро брањене непријатељске гарнизоне и остала упоришта на правцу свога наступања. Бригаде Првог пролетерског корпуса - Прва пролетерска, Трећа крајишка пролетерска и Тринаеста пролетерска бригада - водећи жестоке борбе, ослободиле су Уб, Вреоце и Велико Црљене и наставиле гоњење. Оперативна група дивизија, заправо Пета крајишка и Двадесет прва српска ударна дивизија, појачале су нападе на друму између Крагујевца, Тополе и Младеновца. Шеста личка пролетерска дивизија усмерена је према Космају, у међупростор између Првог пролетерског и Дванаестог ударног корпуса. Седамнаеста ударна дивизија налазила се на простору између Рудника и Аранђеловца и делом снага штитила је правац од Западне Мораве, Чачка и Крагујевца. Чињени су напори да се успостави веза са четрнаестим српским корпусом НОВ и ПОЈ и јединицама Црвене армије које су стигле у долину Велике Мораве. Црвеноармејци су контролисали и леву обалу Дунава, почевши од Земуна, низводно, до Панчева, Смедерева, ушћа Велике Мораве и даље.

Штаб Прве коњичке бригаде био је, углавном, у току догађаја и политички комесари дивизиона и ескадрона нису пропустили прилику да борце обавесте о успесима јединица Прве армијске групе и приближавању јединица Црвене армије ради учествовања у бици за Београд. И политички комесар бригаде, Карло Шуман, искористио је погодан тренутак, за време предаха у Радовцима, да борцима и окупљеном народу кратко исприча шта се дешава на правцима наступања пролетерских и ударних бригада према Београду, да непријатељ трпи пораз за поразом и да није далеко дан када ће главни град Југославије осванути у слободи. Присутни су Шумана поздрављали дужим аплаузима и узвикивањем слободарских парола. Кад су чули шта се све дешава у њиховој близини, да се задржавају иза линије фронта, неки коњаници нису били задовољни и отворено су приговарали да не желе каскати за стрелачким стројевима и борбеним колонама пролетера и ударника. Тражили су, наиме, да одмах крену у ватрене окршаје и покажу шта умеју. Њихови захтеви, ипак, били су преурањени и комесари су уложили доста труда да то докажу. И поред свега, неке нису могли разуверити да су њихови захтеви преурањени и тренутно неприхватљиви, на пример Душана Копривицу, Живка Тијанића, Живомира Ивановића, Дмитра Ступара, Милоша Обреновића, Александра Вељковића, Јосипа Дорића, Јована Станишића.

У Буковику, недалеко од Аранђеловца, јединице Прве коњичке нашле су пристојан смештај, топло и срдечно су дочекане и поздрављене од мештана и представника народне власти. Интендант бригаде и економи искористили су предусретљивост мештана, набављали храну за коње и коњанике, дародавцима се захваљивали пуним срцем, а неким, на њихово тражење, давали уредно оверене признанице да се зна шта су приложили за своју, како су говорили ослободилачку војску, њене јахаће коње и комору. И није се стало на добровољно скупљеној храни. У Буковику је више добровољаца, са добрим јахаћим коњима и опремом, ступило у јединице Прве коњичке. Неки младићи су раније служили у коњичким јединицама бивше југословенске војске и лако су се ирилагодили животу и раду у ескадронима, а млади су морали да интензивно савлађују јахаће и разне борилачке вештине.

Партијском и скојевском раду поклоњено је доста пажње. Заменик политичког комесара бригаде Буро Шаиновић и руководилац Скоја Милорад Дракулић даноноћно су бринули да партијска и скојевска организација јачају и да се омасовљавају. У првим данима у дивизионима и ескадронима нису била попуњена нека места заменика политичког комесара, што је причињавало знатне тешкоће у партијском раду и руковођењу. Стога је захтевано, у неколико наврата, да Штаб корпуса што пре пошаље искусне партијско-политичке руководиоце у Прву коњичку бригаду да попуне упражњена места. Захтеву је брзо удовољено, захваљујући разумевању команданта корпуса Пека Дапчевића и политичког комесара Мијалка Тодоровића, па су неки заменици политичких комесара долазили да приме нове дужности, а неки су одабирани из редова КПЈ и СКОЈ-а у Бригади. Њихов посао првенствено се састојао у томе да брину о пријему нових чланова КПЈ, да их одабирају из реда чланова Скоја и најактивнијих омладинаца. У том послу знатну помоћ пружали су и делегати појединих водова, који су имали непосреднији увид у политичко опредељење, рад и свеукупне активности младих бораца, десетара и водника. Партијска и скојевска организација имале су изузетну васпитну улогу и утицај на младе борце, тек одвојене од родитељског дома и припремане за ватрене окршаје. Код њих је развијан, у почетку а и касније, смисао за храброст, оданост циљевима народноослободилачке борбе, искрено другарство и остале врлине. Увођена је пракса да се значајнији радни и борбени задаци претходно разматрају на политичким, партиј-

ским и скојевским састанцима, да борци добро разумеју и упамте шта их очекује, не само појединачно, него и целу њихову јединицу. Од чланова КПЈ и Скоја је тражено, уосталом као и увек, да предњаче у извршавању задатака и остале борце примером подстичу да их следе. Добре припреме, сматрало се, значиле су више од пола успеха. Има разлога да се констатује да је Прва коњичка бригада, а то ће се тек видети, без обзира на низ тешких окршаја, имала релативно мале губитке у живој сили и техници, најпре због добрих припрема у извођењу напада и обавештајно-извиђачких активности. Истовремено, нису цостајала критичка и самокритичка сагледавања и анализе о извршеним задацима да би се стекле неопходне поуке. Борци су навикавани да отворено кажу шта је било добро и шта није ваљало. Оштрина критике није мимоилазила ни поједине чланове Партије и Скоја ако се нису довољно залагали у извршавању задатака, обуци, политичком раду и борбеним окршајима.

Извештаји о партијско-политичком раду и проблемима упућивани су политичком комесару Корпуса, где су пажљиво проучавани. На основу тога предлагане су конкретне мере за побољшање партијско-политичког рада. Све је то добро долазило, поготово у првим данима, да се убрзају и побољшају припреме Прве коњичке бригаде за увођење у борбу. Да би се непосредно уверио како се партијски делује у новоформираној коњичкој јединици, политички комесар корпуса, Мијалко Тодоровић, изразио је жељу да присуствује партијском састанку у новоформираној коњичкој јединици, да чује о чему се тренутно расправља. О његовој жељи обавештени су Карло Шуман и Буро Шаиновић. У то време Прва коњичка бригада налазила се у селу Буковик, недалеко од Аранђеловца, а Штаб корпуса у Лајковцу. Политички комесар и његов заменик, у договору са командантом бригаде, били су мишљења да се партијски састанак закаже и одржи у Првом ескадрону Првог дивизиона. О томе су консултовани командант дивизиона Стево Борота и политички комесар Гојко Родић, командир ескадрона Рака Николић и политички комесар Перо Танкосић. Испоставило се да су они донекле изненађени и уједно почаствовани сазнањем да ће њиховом партијском састанку присуствовати познати политичко-партијски руководилац. На питање кад ће он стићи, Шаиновић је одговорио да то прецизно није утачено и да сваког часа може банути. Политички комесар

Танкосић схватио је шта то значи и ужурбано се почео припремати да састанак'успе. Највише је бринуо како да срочи дневни ред, о томе се консултовао са Родићем и неким искуснијим и по стажу старијим члановима КПЈ. Дневни ред морао је бити такав да се може сагледати чиме се комунисти тренутно баве и како решавају настале проблеме.

Прохладно октобарско поподне пријало је коњаницима и коњима Првог ескадрона. Са Букуље је пиркао освежавајући ветрић, разносио мирис јесењег цвећа и зрелог воћа. Очима бораца пријала је жућкасто-црвенкаста боја лишћа шума и воћњака. И њиве су се златиле, ту и тамо, зрелим кукурузом. Повремено думбарање експлозија топовских граната у даљини, на правцу од Опленца до Младеновца, није узнемиравало борце Прве коњичке. Напротив. Ослушкујући артиљеријску грмљавину неки су гласно питали када ће и они у ватрене окршаје. Командири и водници, уистину не знајући право стање ствари, загонетно су узвраћали да пре зоре не може сванути.

Домаћини у Буковику били су љубазни и предусретљиви, спремни да много учине за своју војску. Борце су позивали у куће да их нахране и почасте. Истовремено су нудили сточну храну за коње и понеко седло.

Уобичајена атмосфера у селу мало је поремећена када се појавио, уз солидно обезбеђење, са пратиоцима, политички комесар корпуса Тодоровић и запутио у кућу у којој су били руководиоци Бригаде. Деца су била најзнатижељнија да дознају ко то долази, виркала су иза дворишних ограда, а нека су трчкарала да се што више приближе комесару корпуса и одгонетну ознаку чина на рукавима његове блузе. Њихова љубопитљивост је награђивана осмесима и одговорима на питања. Заменик команданта бригаде Стојадиновић, политички комесар Шуман и заменик политичког комесара Шаиновић дочекали су и поздравили политичког комесара Тодоровића и кратко га упознали са стањем Бригаде, да су борци расположени, без обзира колико су припремљени, да се што пре упусте у борбу. Задовољан тиме, Тодоровић је узвратио да изузетно борбено расположење влада у свим дивизијама и бригадама Прве армијске групе, да борци и старешине незадрживо теже да се што пре домогну Београда. Док се другарски и отворено разговарало, интендант Вуковић се побринуо да се политичком комесару Тодоровићу понуди нешто да презалогаци и попије. На понуду је узвраћено да бригадна интенданту-

ра добро ради и да иеће бити проблема око исхране. Вуковић се задовољан насмејао и обећао да ће снабдевање бити много боље кад се коњаницима укаже прилика да се сукобе са непријатељем и домогну ратног плена.

Комунисти Првог ескадрона искупили су се иза трошне сеоске куће, у дну једног шљивика, ту сачекали и поздравили политичког комесара корпуса, политичког комесара бригаде, заменика политичког комесара бригаде, команданта и политичког комесара Првог дивизиона. Потом су сели на меку траву и позајмљене клупице. Политички комесар ескадрона, Танкосић, држећи у руци свеску и оловку, сасрећен да савлада извесне знаке треме, прећутно је добио сагласност да се може почети и предложио следећи дневни ред:

1 - Задачи чланова КПЈ приликом пријема нових бораца и попуне јединице,

2 - Разно.

На Танкосавићево питање да ли неко има предлог за допуну или промену дневног реда, нико се није јавио. Нутање је уједно било потврда да се предложено усваја. У краћем уводу Танкосић је упознао присутне шта се радило у данима формирања ескадрона и шта предстоји у наредним данима. Комунисти су пажљиво слушали, неки записивали оно што чују и очигледно се припремали да искажу своје. Завршетак Танкосићевог излагања дочекан је јављањем за реч. Тако је отклоњена извесна стрепња да ће бити снебивања међу комунистима и да се неће лако одлучити да понешто проговоре, о томе шта су добро и ложе запазили, поготово у присуству политичког комесара корпуса. Није порицано да је много урађено, да су комунисти у свему предњачили, али је наглашавано да се могло и више урадити. Упоредиване су објективне тешкоће и субјективне слабости. Комунисти су говорили једноставно и разумљиво. Командир ескадрона Николић, искусни коњаник, раније подофицир бивше југословенске војске, зналачки је говорио о потешкоћама у обуци, о залагању комуниста да се што више, у кратком времену, постигне и спремније крене у тешке борбе. Није заобишао и суштинско питање - прихватање младих људи и њихово распоређивање у воде и десетине, када пристигну из околних села, на својим коњима, али најчешће без одговарајућег јахаћег прибора и остале опреме. Њиховом прилагођавању је поклањано довољно пажње, што је допринело - истакао је Николић - да се развија и учвршћује истинско ратно другарство. Задовољан оним што је

чуо, политички комесар Тодоровић је осетио потребу да каже нешто о тренутној политичкој ситуацији и разлозима који су навели Врховни штаб НОВ и ПОЈ и Штаб Првог пролетерског корпуса да се одлуче за формирање Прве коњичке бригаде. Најпре је објаснио да се ближи историјски тренутак када ће се јединице Прве армијске групе, међу којима је и Прва коњичка бригада, срести са јединицама Црвене армије да заједно прогоне мрског непријатеља и ослободе Београд. Приближно је означио докле су стигле, у силовитом наступању према главном граду, јединице Прве армијске групе и на какав отпор непријатеља наилазе. Формирање Прве коњичке бригаде образложио је потребом да се располаже изузетно покретљивом јединицом, способном да предузме гоњење непријатеља у повлачењу, да га сустиже, уништава и заробљава.

Није занемарио улогу коњаника у извићању, патролирању и проналажењу скривених непријатељских војника у тек ослобођеним насељеним местима и градовима. С разлогом је наговестио да ће коњичке јединице имати значајну улогу у бици за Београд, особито у раштрканим и пошумљеним градским рејонима. Тодоровић је истакао какви задаци и послови очекују чланове Партије и Скоја у наредном периоду, с обзиром на одзив младих добровољаца и њихову жељу да ступе у коњичке јединице.

На крају прве тачке дневног реда, Танкосић је закључио да комунисти треба да се још више ангажују у обуци коњаника ескадрона и да потпуно припремљени крену у предстојеће борбе. Кад се прешло на тачку развоја, уследила су разна питања комесару корпуса. Њему је требало скоро цео сат да знатижељницима објасни оно што их је интересовало. На крају није изостала похвала партијској организацији за добар рад и постигнуте успехе.

НАСТУПАЊЕ ПРЕМА МЛАДЕНОВЦУ

Командант немачких јединица, генерал Фелбер, предузимао је мере да спречи наступање јединица Прве армијске групе НОВ и ПОЈ и Црвене армије према Београду. У том циљу наредио је да се организује непопустљива одбрана у долини Велике Мораве, на правцу од Тополе према Младеновцу и Смедереву, код Обреновца и јужних прилаза Београду. Његова је намера била да задржавајућом и одсудном одбраном

омогући да се немачке јединице правовремено извуку из источне Србије, да се немачкој Групи армије »Е«, под командом фелдмаршала Лера обезбеди одступни марш долином Ибра, према Краљеву и Крагујевцу. Генерал Фелбер је исправно процењивао да би губитак Београда значио трагедију за немачке јединице, посебно за Групу армија »Е«, која би се морала извлачити према долини Дрине, угроженим комуникацијама и местимично тешко проходним планинским теренима. Доследан сопственој замисли, генерал Фелбер је наредио да се изведе противудар на мостобран јединица Црвене армије у рејону Лапова и да се онемогући наступање јединица Народноослободилачке војске. Жесток противудар Немци су извели, 10. октобра 1944. године, на јединице Црвене армије које су штитиле мостобран код Велике Планае и запретили да ће зауставити напредовање ојачаног Четвртог гардијског механизованог корпуса према Београду. Развила се жестока борба. У критичним тренуцима ангажоване су и јединице Шездесет осмог стрељачког корпуса Црвене армије, па је противудар Немаца неутралисан. У спречавању немачког противнапада, југозападно од Марковца, раме уз раме са црвеноармејцима учествовала су и два батаљона Петнаесте мајевичке ударне бригаде. Неуспех у сламању мостобрана јединица Црвене армије приморао је генерала Фелбера да врши прегруписавање сопствених јединица и успостави нови одбрамбени фронт.

У то време Прва коњичка бригада припремала се за покрет према Младеновцу и увођење у борбени поредак Прве армијске групе НОВ и ПОЈ. Штабовима дивизиона саопштене су замисли Штаба бригаде о правцу кретања јединица и поступном приближавању Младеновцу. Том приликом располагало се податком да комуникације Смедеревска Паланка - Младеновац и Смедеревска Паланка - Топола контролишу јединице Пете крајишке ударне дивизије.

Врховни командант, маршал Тито, непрестано је пратио развој битке на прилазима Београду. Команданту Прве армијске групе, Пеку Дапчевићу, издао је, 10. октобра, следећу директиву: »Најкасније 11, а ако је икако могуће и данас, 10. овог мјесеца, твоје јединице требало би да се сретну с јединицама Црвене армије код Паланке, Велике Планае, Доње Раче или код Брзана, гдје су се већ јуче пребациле преко Мораве јединице Црвене армије. Једно одељење Црвене армије налази се на пола пута између Крагујевца и Брзана, као побочна заштитница. Једно одељење налази се код Мале Планае, а главнина ће већ данас стићи у ово мјесто.

Овдје ће твоје јединице бити посађене на камионе и брзо кренути у правцу Београда. У том правцу крећу крупне снаге Толбухина, с једним ојачаним тенковским корпусом. Једна твоја дивизија мора по сваку цијену бранити комуникацију Крагујевац - Топола. Шаљите хитно брза извиђачка одељења напред ради контакта са дијеловима Црвене армије. Све ове операције су у споразуму са Толбухином с којим држимо тијесни контакт. Политички је важно, а то је и моја жеља, да наша јединице прве уђу у Београд».²¹

У директиви се помињу брза извиђачка одељења, а Прва коњичка бригада, неоспорно, била је оспособљена за најбржа извиђања. То су доказале, нешто раније, њене извиђачке патроле, приликом патролирања и проналажења скривених одметника у околини Ваљева. Стога се рачунало да ће она бити незамењива у гоњењу и сустизању непријатеља, у заплешивању ратног материјала и разне војничке опреме.

На рубу села Буковик формирала се маршевска колона дивизиона и ескадрона Прве коњичке. Приликом постројавања чуле су се одсечне команде командира ескадрона и водова, рзукцање понеког осилитог коња и топот копита. Коњаници су затегли дизгине да коње приволе на ред и послушност, проверавали да ли су седла прописно намештена и причвршћена да не нажуље коњска леђа. Мештани су листом изашли из својих домова да испрате борце и официре са којима су кратко друговали и појеле им успехе у борбеним окршајима. Наоружани дечак Адам Павловић, очигледно спретан јахач, недавно добровољно дошао, зауздавао је коња и пленио пажњу присутних. Гледајући свога вршњака у војничкој униформи, неколико дечака се усудило да крупног Бошка Каралића замоле да их прими у јединицу којом је командовао. Бутљиви Каралић, навикао на то још у Првој крајишкој ударној бригади, да би удовољио малишанима доброћудно их је погледао и приметио да немају коње. Најкочопернији је узвратио да они потичу из сиротиње, да су пролетери и да нису криви што ништа немају. Изненађен довитљивошћу кочоперка, Каралић је дечацима саветовао да се некако угурају у комору да тамо помажу у тимарењу озлеђених коња да што пре оздраве и осталим пословима. Неколико дечака, међу којима Михаила Гузину, довео је Ивица Гољачки из неког дома за избеглице у Аранђеловцу.

Маршевска коњичка колона издужила се на сеоском друму. Напред се налазила истурена коњичка патрола, са стране

²¹ Архив Војноисторијског института, кутија 3, број регистра 35-2.

коњичке иобочице, а иозади комора и заштитница. Заменик команданта Срећко Стојадиновић и политички комесар Карло Шуман јахали су упоредо и бринули да се маршевски поредак ничим не поремети. Команданти дивизиона, Стево Борота и Бошко Млинарић, упозорени су да се чешће осматра небо и у случају налета немачких авиона потраже закони за коње и борце. Немци нису имали надмоћ у ваздуху, али су се њихови пилоти понекад усуђивали да налете, митраљирају и бомбардују. Опрезност коњаника била је оправдана и ништа их није смело изненадити. Наступни марш није пролазио без песме, досетки и пошалица. Делегат вода, Чеда Радовановић Козак, ведар кад му је све полазило за руком, у себи је срочио одговарајуће стихове и започео из свег гласа:

Лазаревац у долини, партизани добро опколили...
опколили све до брега и Шваба им није побега'...

Неки коњаници су прихватили песму неки су се насмејали завршној речи и добацили да се прави песник не сме поигравати падежима.

И поред напорне обуке у јахању, поједини борци нису могли, за кратко време, да сасвим савладају ту вештину. Приликом марша неприродно су се држали у седлу, непријатно се осећали кад се прелазило у кас и слободном руком су се придржавали за седло. Њих су водници и десетари строго опомињали да се присете обуке и правилно јашу. Други су, опет, били веома вешти у јахању и желели су да се истакну. Појединци су чак тврдили да се стојећи могу одржати на коњу у галопу и истовремено оружјем гађати живи циљ. Неспретнији у јахању ћутке су слушали хвалисавце и нису им противречили.

Издужена маршевска колона Прве коњичке бригаде привлачила је пажњу мештана шумадијских села. На једном застанку група девојака донела је пуне торбе воћа и подарила га борцима и старешинама. На своје изненађење, Душан Букић добио је букет свежег јесењег цвећа од наочите девојке и донекле се збуњен упитао шта ће му то у часу кад се приближава линији фронта. Кад се прибрао, схватио је да је даривање цвећа израз топлине и жеље да коњаници успеју у борбеном походу према Младеновцу и Београду. Девојка је то, уосталом, изговорила када се опраштала са њим и његовим друговима.

СУСРЕТ СА ЦРВЕНОАРМЕЈЦИМА

Идући оирезио поред сеоског друма, у колони по један, са истуреном претходницом и побочницом, коњаници Прве коњичке ослушкивали су блиску пуцњаву у рејону Младеновца. Непријатељ је очигледно био у одступању и водило се рачуна да нека заостала и сакривена група Немаца не приреди изненађење коњаницима и изврши препад. Истовремено се бринуло да не налете на нагазне и остале мине које су Немци остављали и вешто маскирали.

У то време, ноћу 11. октобра 1944. године, среле су се извиђачке јединице Црвене армије и Пете крајишке ударне дивизије. Ујутру је Први батаљон Прве крајишке бригаде, под командом Љубомира Јајчанина Белог, ушао у Смедеревску Паланку, где се срео са јединицама Шездесет осмог стрељачког корпуса Црвене армије, којим је командовао генералмајор Николај Николајевић Шкодунов. Започело је остваривање борбеног садејства. Са црвеноармејцима срели су се и пролетери Треће крајишке пролетерске бригаде и заједно су кренули да туку непријатеља у Младеновцу и околини. До сусрета је дошло и на осталим правцима наступања јединица Прве армијске групе НОВ. На тај начин немачке јединице Армијске групе »Србија«, распоређене јужно од Тополе и Велике Плана, практично су биле онемогућене да се извуку у Београд и Срем и у наредним данима, народски речено, црно им се писало. О првим сусретима са црвеноармејцима обострано је написано и изговорено доста топлих утисака и оцена. У батаљонском листу Треће крајишке пролетерске бригаде, која је тукла Немце на правцу коме се приближавала Прва коњичка бригада, један борац је о сусрету са црвеноармејцима, поред осталог написао, и ово: »Из даљине се зачу фијук артиљеријских зрна, затим су свуда одјекивали узвици: 'Руси, Руси су стигли!' Радост, али још увек сумња, читала се на лицима бораца. Зар је могућно да ћемо угледати дуго очекивану браћу. Сви су борци узнемирени. Сви очекују тај радостан тренутак.

Многобројне експлозије на друму заглушују ваздух. Из немачког тенка куља дим, ено и други се запалио.

Приближавали су се руски тенкови. Политички делегат вода отрчао је до друма: он је говорио помало руски, у сусрет њему приближио се руски тенк. Нисмо приметили одакле се пред нама створио руски војник. Кратак разговор и ту, под кишом пушчаних зрна, загрлише се браћа по крви и оружју«...

Дан касније и борци Прве коњичке бригаде доживели су радосне тренутке сусрета са црвеноармејцима. Било је то, истина, нешто необичније него на осталим правцима. Прва коњичка бригада, наиме, опрезно је прошла испод источних падина Космаја и стигла друму између Младеновца и Влашке. Претходница је приметила три тенка на друму. Требало је дознати чији су тенкови и зашто ту стоје. Однекуд је наишао један мештанин и вођу претходнице обавестио да се тамо, на друму, налазе тенкови црвеноармејаца. О томе је обавештен Штаб бригаде и одмах је одлучено да се крене према тенкистима. Ишчекујући сусрет са црвеноармејцима, коњаници су видно обрадовани и узбуђени. Знатижељни, предвођени замеником команданта бригаде Срећком Стојадиновићем и политичким комесаром Карлом Шуманом, стигли су на друм где су стајали тенкови, онеспособљени за кретање и местимично оштећени ударима топовских граната. Неколико рањених тенкиста налазило се у близини и пружана им је лекарска помоћ. Из отвора тенкова изношени су преостали рањеници. Призор није пријао борцима Прве коњичке бригаде, сметао је одушевљењу приликом сусрета са црвеноармејцима. Испоставило се, на срећу, да су црвеноармејци - тенкисти - само лакше рањени и да ће их већина одмах, са завојима преко свежих рана, продужити у борбу и наступати друмом за Раљу, Авалу и Београд.

После срдачног сусрета, коњаницима је указана захвалност за помоћ рањеним црвеноармејцима. Бошко Каралић је питао једног подофицира - тенкисту, како су њихови тенкови оштећени. Одговорено му је да су их изненадила четири немачка тенка »тигар«, прикривени у заседи иза оближњих сеоских кућа и штала. Настао је кратак ватрени двобој на удаљености од двеста метара али Немци се нису усудили за дужи обрачун и вешто су узмакли према Раљи и Авали. Радозналост је навела коњанике да крену напред и погледају гусеницама преорано земљиште у неколико башта и њива, куда су немачки тенкови неоштећени одгрмели.

На попрште тенковског обрачуна пристигао је један мајор-црвеноармејац - необавештен шта се догодило. Зачућено је застао, одмеравао коњанике и повишеним гласом изненада проговорио:

- Шта то јест? Кавалеристи зажгали наши тенки!
- Нисмо болан - узвратио је Стево Медић. - Немци су то учинили.

Мајор, изгледа, није разумео објашњење и још више се ражестио. У близини се налазио Карло Шуман, са ознакама чина мајора на рукавима блузе. Увидео је да може доћи до озбиљнијег неспоразума, па је пожurio групи коњаника који су се расправљали и доказивали да немају никаквог удела у онеспособљавању тенкова. Шуман је стао пред мајора, енергично замахаво руком и одсечно рекао:

- Кавалеристи нису зажгали ваши тенки. То били совражници. То били Немци, Германи. Они били у заседи.

Мајор је разумео, по свему судећи, шта се уистину збило, мало се смирио, махао главом и више себи рекао: Њет, њет!

Шуман је продужио да доказује да су коњаници невини и да немају баш никакве везе са оним што им се приписује. Чак је било и нелогично да коњаници оштете тенкове и мирно чекају поред челичних грдосија. Мајор је одједном пришао тенкистима, почео их корити да су били неопрезни и олако улетели у клопку совражника. Њему је сметало, изгледа, што ће претпостављенима морати да одговара за пропусте потчињених.

ПОЧИЊЕ ВЕЛИКА БИТКА

Застанак је искоришћен да Штаб бригаде разради етапни план покрета према Београду. Заменик команданта бригаде, Срећко Стојадиновић, усмено је наредио командантима дивизиона да строго брину о покрету јединица и не допусте да се догоди било какво непријатно изненађење. Истовремено је препоручио да се обезбеде довољне залихе хране за коњанике и коње, које ће се чувати у запрежним колима и штедљиво трошити. Док је Стојадиновић говорио из даљине су допирале снажне експлозије, полулучно се распростирале од прилаза Смедереву према Авали и западно, према Умци, Железнику и Сави. Приметно узбуђен, он је закључио да почиње велика битка, да тога треба да буде свестан сваки коњаник. Нагласио је да брину о себи и паметно наступају.

Бригада се постројила за маршевски поредак. Далеки татањ топова узнемиравао је коње који су неприродно стригали ушима, рзуцкали, њиштали и понекад се пропињали. Коњаници су вешто дизгинили да их обуздају и умире. Некима је то полазило за руком, а неки су имали муке да их приволе на послушност.

Заређале су команде за покрет. Командир ескадрона непосредно су бринули да се формирају и ничим не ремете маршевске колоне. Удаљавањем од Младеновца, идући рубом друма, коњаници су наилазили на неочекиване призоре: уништена немачка возила, артиљеријска оруђа, мртве немачке војнике и официре. Чешће су понављана упозорења да понегде има нагазних немачких мина и да се никако не одступа од стазе коју су претходнице испитале. Иза Раље, на кривудавом путу према Авале, борци Прве коњичке наишли су на минско поље и вешто га заобишли. На опасном месту остављен је црвени барјачић да остале јединице упозори на опасност. Коњаници, наиме, нису имали стручњаке и опрему за откривање и демонтирање мина. Од таквих изненађења бранили су се опрезношћу и заобилажењем сумњивих места.

У рејону Авале коњаници су наишли на артиљеријске јединице Црвене армије, распоређене на ватреним положајима и припремљене за дејство. Црвеноармејци су били изненађени појавом коњаника и њиховим наступањем према подножју Авале. Чак су их упозоравали да може доћи до противудара Немаца и задржавања наступања, али коњанике ништа није могло спречити да међу првима уђу у главни град. На тај начин су изражавали расположење и одлучност да што пре уђу у ватрене окршаје. А доле, у граду, нису престајали урнебесни проломи експлозија и штектање пушкомитраљеза.

Прва коњичка је задржана у подножју Авале док се не утаначи време њеног увођења у борбу. Штаб бригаде успоставио је везу са Штабом Прве армијске групе да добије детаљнија упутства за извршење борбених задатака. Све је, углавном, текло према плану и коњаници су спремни ишчекивали да крену у вреву пуцњаве. Штаб бригаде био је упознат са правцима наступања јединица Прве армијске групе НОВ и ПОЈ и јединица Црвене армије. Једанаеста крајишка, Шеснаеста војвођанска и Двадесет осма славонска дивизија наступале су десном обалом Саве и угрожавале непријатеља код Макиша, Бановог Брда и Чукарице. Шеста личка пролетерска дивизија наступала је преко Раковице и Топчидера, Прва пролетерска дивизија смело је јуришала на Бањицу, тежила према Славији и у центар Београда. С њом је наступала Тридесет шеста гардијска тенковска бригада Црвене армије. Тринаеста гардијска механизована бригада црвеноармејаца ишла је преко Дедиња. Четрнаеста гардијска механизована бригада и Шездесет други мотоциклистички батаљон Црвене армије на-

ступали су у рејону Великог Мокрог Луга, а до њих, преко Коњарника, јединице Пете крајишке ударне дивизије. Други нападни ешелон сачињавали су Седамдесет траћа гардијска и Двеста тридесет шеста стрељачка дивизија Црвене армије. Двадесет прва српска ударна дивизија налазила се у резерви, у рејону Авале, а Тридесет шеста војвођанска дивизија према Обреновцу. Доста се знало о снази, распореду и наоружању непријатељских јединица. Ужу и ширу непријатељску одбрану Београда сачињавало је око 30.000 добро наоружаних војника, 420 артиљеријских и минобацачких оруђа, 75 тенкова, и оклопних возила. Главнину одбране представљале су 117. и 118. ловачка и 20. противавионска немачка дивизија. Немачка команда одбране очекивала је корпусну групу »Штетнер« из источне Србије, уз десну обалу Дунава, јачине око 30.000 војника и њено учешће у борбама у Београду. Тој групи, међутим, јединице Прве армијске групе НОВ и јединице Црвене армије, онемогућиле су продор у Београд и тукле је у рејону Болеча и Авале.

У време жестоких борби у граду, када су борци Народноослободилачке војске и црвеноармејци упорно наступали, проливали крв за скоро сваку улицу и кућу, 15. октобра 1944. године Штаб Прве коњичке припремио је наређење штабовима Првог и Другог дивизиона и бригадној интендантури за покрет и улазак у ватрени пакао. У сачуваном документу, поред осталог, пише: »Сутра 16. овог месеца наша бригада извршиће покрет за Београд (игралиште Југославије) у вези са овим *Наређујемо*: Да све јединице наше бригаде буду спремне за покрет најдаље до 4. часа ујутру. Покрет ће се извршити тачно у 5 часова ујутру. Први дивизион даће једну патролу до 10 коњаника по могућству да са том патролом пође неко од познаваоца Београда, који ће пронаћи смештај за читаву бригаду, интендантуру и за све коње. Воћа ове патроле да буде одговоран друг. Интендантура нека се постара да другови доручкују. Полазак патроле у 4 часа ујутру.

У 8 часова ујутру читава бригада биће постројена на игралишту Југославије, где ћемо добити конкретне задатке. Све коње, са малим убојем или рамањем, водити са интендантуром. За ред кретања интендантуре и читаве коморе као и коњаника који воде коње биће одговорни другови из Првог дивизиона потпоручник Булат, а из Другог дивизиона Петронијевић Коста. Ред кретања Штаба бригаде, Други дивизион, Први дивизијон па затим комора. ... «³⁾

³⁾ Војноисторијски институт, кутија 261, број регистра 7-1.